LAUSUNTO

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle
Asia: HE 99/2025 vp

Sanaston lausunto hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2026

Sanasto ry, Sanasto rf on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme yli 19 000 kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Suomen tietokirjailijat ry, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Finlands svenska författareförening rf. Kiitämme mahdollisuudesta lausua teemasta Taide ja kulttuuri (29.80).

Sanaston pääviestit:

- Kirjallisuuden tekijöiden tulot laskevat ensi vuonna väistämättä, jos kirjastokäytön korvaamiseen ei osoiteta lisärahoitusta.
- Lainauskorvausmääräraha on jäänyt auttamatta jälkeen pohjoismaisesta tasosta, sillä esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa lainauskorvausmäärärahaa on korotettu säännöllisesti. Lainauskorvauksen saaminen ajan tasalle vaatisi nyt määrärahaan noin 20 prosentin korotuksen.
- Pyydämme, että e-lainauskorvauksen osoitettu siirtomääräraha 450 000 € kohdistetaan vuoden 2026 lainauskorvausmäärärahaan käytettäväksi kaikkien lainauskorvauksen saajien hyväksi.
- Valtion saavutettavuuskirjasto Celiasta tehdään vuosittain nyt jo miljoona lainaa, joista tekijät eivät saa minkäänlaista korvausta. Tekijöiden oikeuksien kunnioittamisen hinta ja lisäbudjetin tarve olisi nykyisellä korvaustasolla noin 380 000 euroa.

Kirjastolainojen määrät ovat kasvaneet, lainauskorvaukset ovat laskeneet

Kirjastolainaaminen voi hyvin! Yleisistä kirjastoista tehtiin vuonna 2024 eniten painettujen kirjojen lainoja 19 vuoteen, ja painettujen kirjojen lainaamisen rinnalle on kasvanut uusi e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainaamisen muoto. Suomalaiset lukevat siis paljon, vaikka lukemisen määrä ja lukutaidon taso onkin yhteyskunnassa alkanut eriytyä.

Lainamäärä vaikuttaa myös kirjallisuuden tekijöille maksettaviin lainauskorvauksiin, kun vuosikausia samalla tasolla pysynyttä lainauskorvausmäärärahaa jaetaan yhä suuremmalle joukolle lainoja.

Lainauskorvausmäärärahaa on nostettu viimeksi vuonna 2016, ja sen jälkeen elinkustannukset ovat nousseet yli 20 %. Lainauskorvausmääräraha on siis jäänyt auttamatta jälkeen pohjoismaisesta tasosta. Muun muassa Ruotsissa ja Tanskassa lainauskorvausmäärärahaa on korotettu säännöllisesti, ja määrärahat ovat lainamääriin suhteutettuna Suomen tasoa korkeammat. Lainauskorvauksen saaminen ajan tasalle vaatisi määrärahaan noin 20 prosentin tasokorotuksen.

Lainauskorvausta on pyritty jo nostamaan jo useita vuosia: Eduskunta teki joulukuussa 2021 lausuman lainauskorvauksen korottamisen puolesta. Lainauskorvausmäärärahan korottamisen tarve ja sen merkitys tekijöille on nostettu esiin myös valtiovarainvaliokunnan mietinnöissä (VaVM 14/2023 vp, VaVM 25/2024 vp) kahtena edellisenä vuotena. Silti korotusta ei ole edelleenkään toteutettu.

Viime vuonna valtion jakamattomista varoista myönnettiin 200 000 €:n suuruinen kertaluonteinen lisärahoitus vuodelle 2025, koska oli tiedossa, että lainauskorvausmäärärahaan tarvitaan kipeästi korotusta. Tästä lisärahoituksesta huolimatta kirjallisuuden tekijöiden lainakohtainen korvaus väheni reilusti: lainamäärän nousu ja lainauskorvauksen suurempi jyvitysosuus kuvantekijöille laski kaikkien kirjallisuuden tekijöiden lainakohtaista korvausta lähes viidenneksellä 30 sentistä 25 senttiin. Vuonna 2026 kirjallisuuden tekijöiden lainakohtainen korvaus on vaarassa laskea 24 senttiin.

Pyydämme, että lainauskorvausmäärärahan korotustarve huomioitaisiin valtion talousarviossa vuodelle 2026, ja lainauskorvausmäärärahaa korotettaisiin. Ymmärrämme, että tämä on valtion talouden nykyisessä viitekehyksessä vaikea toteuttaa kerralla, mutta ehdotamme, että tasokorotus tehtäisiin suunnitelmallisesti osissa tai ainakin niin, että tasokorotukseen asti myönnettäisiin lisärahoitusta, joka jakautuisi kaikkien tekijöiden eduksi. Erityisesti kannamme huolta kirjallisuuden tekijöiden ensi vuonna entisestään vähenevistä lainauskorvaustuloista.

E-lainauskorvaukseen osoitetun siirtomäärärahan uudelleen kohdistaminen paikkaisi kirjallisuuden tekijöiden tuloja

Vuonna 2023 maksettiin OKM:n päätöksellä ensimmäisen kerran e-lainauskorvausta e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastolainoista. Tuolloin korvauksen piirissä olivat päätöksen mukaan vain yleisten kirjastojen e-lainat, sillä korkeakoulukoulujen lainojen osuutta vielä selvitettiin. E-lainauskorvauksia varten valtion talousarviossa myönnettyyn määrärahaan (1 miljoona euroa) oli kuitenkin laskettu mukaan myös korkeakoulukirjastojen e-lainat.

Koska vuonna 2023 määrärahasta korvattiin vain yleisten kirjastojen e-lainat, korkeakoulukirjastojen osuus määrärahasta (450 000 €) jäi jakamatta. OKM myönsi ystävällisesti tälle säästyneelle määrärahaosuudelle 3 vuoden siirtomäärärahan e-lainojen korvaamiseen.

Tuo siirtomääräraha on vanhenemassa ensi vuonna 2026. E-kirjojen ja e-äänikirjojen lainojen määrä tänä vuonna noudattelee viime vuoden lainamääriä, eikä e-lainoille siis ole tarpeen osoittaa ensi vuodelle lisää määrärahaa. Sen sijaan siirtomääräraha 450 000 € pitäisi osoittaa vuoden 2026 lainauskorvausmäärärahaan käytettäväksi kaikkien lainauskorvauksen saajien hyväksi. Siirtomääräraha

on joka tapauksessa kirjastokäytöstä korvausta saaville tekijöille osoitettua rahaa, ja yleiseen lainauskorvausmäärärahaan kohdistettuna se jakautuisi kaikkien lainauskorvausta saavien hyväksi.

Arvonlisäveron korotus ja mm. vähälevikkisen kirjallisuuden tuen poistaminen ovat osuneet kipeästi moniin kirjallisuuden tekijöihin. Lisäksi kaikki kirjallisuuden kirjastokäyttö ei edelleenkään ole korvausten piirissä, vaan esimerkiksi verkkokirjahyllyjen kautta käytetään korvauksetta täysin samoja teoksia, joita kirjastoista lainataan myös muita väyliä pitkin ja jotka kuuluvat korvausten piiriin.

Pyydämme, että siirtomääräraha 450 000 € voitaisiin osoittaa vuoden 2026 lainauskorvausmäärärahaan käytettäväksi kaikkien lainauskorvauksen saajien hyväksi. Siirtomäärärahan hyödyntäminen lainauskorvausmäärärahassa helpottaisi myös kirjallisuuden tekijöiden taloudellista tilannetta ainakin seuraavan vuoden osalta. Kirjallisuuden tekijät olisivat kovin kiitollisia tästä kädenojennuksesta, sillä se tarkoittaisi myös sitä, että jo tänä vuonna laskenut lainakohtainen senttimäärä ei laskisi entisestään ensi vuonna.

Celian äänikirjalainojen korvaukset ovat loppuneet lähes kokonaan

Valtion saavutettavuuskirjasto Celiasta tehtiin vuonna 2024 yli miljoona lainaa, joista tekijät eivät saaneet minkäänlaista korvausta. Celian ei tarvitse ostaa lisenssiä tai kysyä lupaa saavutettavien teoskappaleiden valmistamiseen eikä valtio maksa kirjallisuuden käytöstä verkon kautta (esimerkiksi striimaamalla) lainkaan korvausta. Lähes miljoonaa vuosittaista lainaa ei voi pitää pienellä kielialueella merkitykseltään vähäisenä. Lisäksi kirjojen lainausketjussa kaikki muut kuitenkin hyötyvät ja saavat korvausta tai palkkaa siitä, että lainaaminen voidaan toteuttaa.

Valtion erikoiskirjasto Celia lakkautti CD-äänikirjojen lainaamisen, ja 1.10.2025 alkaen lähes kaikki Celia-lainat on siis siirretty pois korvauksen piiristä. Säästötavoitteet toteutetaan nyt kirjallisuuden tekijöiden kustannuksella: ensi vuonna arviolta noin 9,5 lainaa kymmenestä jää korvaamatta. Tekijöiden oikeuksien kunnioittamisen hinta ja lisäbudjetin tarve olisi nykyisellä korvaustasolla noin 380 000 euroa. **Pyydämme, että Celia-lainojen korvaustarve huomioitaisiin jo ennakoivasti valtion talousarviossa vuodelle 2026, sillä ilman sitä Celia-korvauksia koskeva lainsäädännön muutos edistyy hitaammin.**

———

Helsingissä 13. päivänä lokakuuta 2025

Niina Vettensola

Toiminnanjohtaja
Sanasto ry, Sanasto rf